

**Suomen sosiaaioikeudellinen seura ry
- Socialrättsliga sällskapet i Finland rf**

PL 145, 00251 Helsinki 25
(<https://www.sosiaaioikeus.fi>)

Helsingissä 30.10.2023

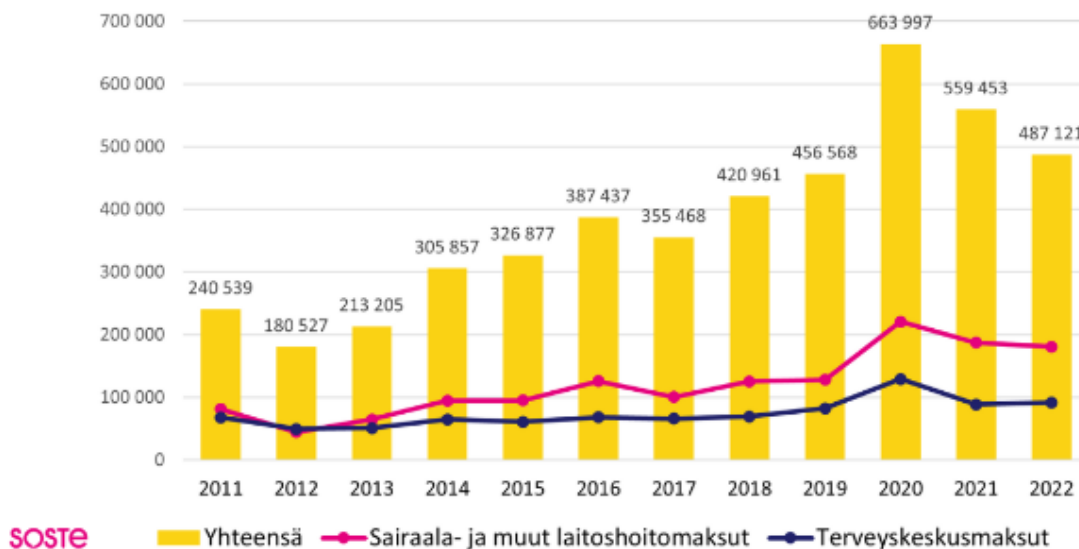
**SUOMEN SOSIAALIOIKEUDELLISEN SEURAN LAUSUNTO
ASIAKASMAKSUASETUKSEN EHDOTETUISTA MUUTOKSISTA
30.10.2023**

1. ULOSOTTOJA JO NYT KORKEIDEN ASIAKASMAKSUJEN VUOKSI

Suomen sosiaaioikeudellinen seura (SSOS) on huolissaan asiakasmaksujen korotuksista ja korotusten vaikutuksista palveluiden piiriin pääsemisestä. Esityksessä ehdotetaan, että noin 10 % indeksikorotusten lisäksi myös joitakin muita maksuja korotettaisiin noin 10 %. Yhteensä korotus voi olla peräti siis yli 21 %, vaikka tätä ei sanallisesti tai numeraalisesti ehdotuksen muistiossa tai lausuntopyynnössä mainita.

Esimerkiksi SOSTE on tuonut esille, että sosiaali- ja terveyden huollon maksut päättyy jo nykyisellään ulosottoon jopa satoja tuhansia vuosittain. Lähteenään SOSTE on käyttänyt Ulosottolaitosta ja valtakunnanvoudin kansliaa.

Ulosottoon vireille tulleet asiakasmaksut 2011–2022

Lähde: Ulosottolaitos, valtakunnanvoudin kanslia

(Lähde:<https://www.sttinfo.fi/tiedote/69962340/soste-selvitti-ulosottoon-paatyneiden-asiakasmaksujen-maara-vaheni-ulosotossa-silti-tuplasti-enemman-maksuja-kuin-2010-luvun-alussa?publisherId=4335>)

SOSTEn mukaan noin viidennes pitkäaikaissairaista on tinkinyt välttämättömistä menoista asiakasmaksujen vuoksi. (Ks. <https://www.soste.fi/vaikuttaminen/toimeentulo/asiakasmaksut-sairastamisen-kustannukset-eivat-saa-olla-hoidon-ja-hoivan-este/> Tilastot huomioiden, ehdotuksessa käytetty ilmaisu siitä, että yksittäistapauksissa maksut voivat päätyä ulosottoon tai toimeentulotuen maksettavaksi on harhaanjohtavaa, ellei suorastaan virheellinen. (Vrt. muistio s. 2, kohta 4 pääasialliset vaikutukset)

Suomen sosiaali oikeudellinen seura muistuttaa Suomea sosiaali oikeudellisista velvoitteista, erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien, mutta myös kansallisen lainsäädännön näkökulmasta. Havaittuja puutteita on sekä esitetystä ehdotuksesta että valmistelun toteutuksessa läpinäkyvyyden ja osallistamisen näkökulmasta.

2. SUOMEA KOSKEVAT PERUS- JA IHMISOIKEUSVELVOITTEET.

Suomen sosiaali oikeudellinen seura pitää asiakasmaksujen nostoa kyseenalaisena, sillä jo nykyisellään ne voivat tosiasiallisesti aiheuttaa sen, että ihmiset eivät hakeudu tarvitsemaansa hoitoon oikea-aikaisesti. Tällöin se tosiasiallisesti estää tai hidastaa ihmisten hoitoon pääsyn. Tämä voi tällöin vaarantaa perustuslain 19 § 1. momentin ihmisarvoisen elämän sekä perustuslain 19 § 3. momentin riittävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Tämä voi myös asettaa ihmiset muita heikompaan asemaan perustuslain 6 § vastaisesti. SSOS muistuttaa myös julkisen vallan velvoitteesta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen (perustuslakia 22 §).

Liian korkeat asiakasmaksut ovat tulkittavissa myös terveyttä heikentäväksi syyksi, mikäli ne estävät terveydenhuollon palveluiden piiriin pääsyn. Suomi on Euroopan Sosiaaliseen Peruskirjaan sitoutuneena maana myös sitoutunut mm. peruskirjan artiklaan 11 terveyden suojelusta ja artiklaan 13 oikeudesta sosiaali- ja lääkintäapuun. Artikla 11 edellyttää muun muassa, että terveyttä heikentävät syyt poistetaan mahdollisimman laajalti, artikla 13 velvoittaa varmistamaan, että jokaiselle henkilölle, jolta puuttuvat riittävät varat ja joka ei pysty hankkimaan tällaisia varoja omin avuin tai muista lähteistä etenkin sosiaaliturvajärjestelmän tarjoamista etuuksista, turvataan riittävää apua ja sairaustapauksissa kyseisen tilan vaatimaa hoito

Myös YK:n taloudellisten sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimus määrää mm. artikla 12 kautta, että ”yleissopimuksen sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden nauttia korkeimmasta saavutettavissa olevasta ruumiin- ja mielenterveydestä”. Suomi on ratifioinut asiakirjan 23.6.1976 ja se on ollut voimassa Suomea sitovana kansainvälisenä ja välillisesti myös valtiosääntöoikeudellisena velvoitteena 3.1.1976 alkaen.

Suomi on myös ratifioinut YK:n vammaisyleissopimuksen toukokuussa 2016, siten että se on tullut voimaan 10.6.2023. Terveyttä koskevan 25 artiklan mukaan: ”(sopimuspuolet tunnustavat, että vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella.” Koska vammaisilla henkilöillä on tunnetusti muita heikompi työmarkkina-asema ja myös sosioekonominen asema, on todennäköistä, että liian suuret asiakasmaksut välillisesti vahingoittavat enemmän vammaisia kuin muuta väestöä, jolla on todennäköisesti sosioekonomisesti paremmat edellytykset suorittaa asiakasmaksuista.

SSOS muistuttaa myös, että inflaatio on syönyt ihmisten ostovoimaa yleisellä tasolla. Tämän lisäksi hallitus on osana budjettivalmisteluaan esittänyt monia lakimuutoksia, jotka heikentäisivät nimenomaisesti matalatuloisten kotitalouksien toimeentuloedellytyksiä entisestään. Mikäli tulot pienenevät, tulisi ihmisoikeuksia kunnioittavan valtion, kuten Suomen, pitää huolta siitä, että kasvavat lääke- sekä sosiaali- ja terveydenhuollon kustannukset eivät tosiasiallisesti estä yhtäkään henkilöä pääsemästä tarvitsemansa terveydenhuollon ja muiden palveluiden piiriin. SSOS pitää hallituksen tavoitetilaa yhdenvertaisuuden vaalimisesta tervetulleena linjauksena, mutta tämä ei toteudu itsestään, vaan edellyttää hallituksilta aktiivisia ja määrätietoisia toimia. SSOS muistuttaa, että Suomi on jo ennen ehdotettuja leikkauksia saanut nuhteita Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitealta, joka on viimeksi helmikuussa katsonut toimeentuloturvan rikkovan Euroopan sosiaalisen peruskirjan velvoitteita, johon Suomi on sopimusosapuolena sitoutunut.

SSOS huomauttaa myös, että lausuntopyyntö on toteutettu hyvin suppealla jakelulla. Esitetyt muutokset ovat esitetty vaikeaselkoisesti, mikä vaikeuttaa kansalaisten mahdollisuuksia muodostaa kanta asiassa. Tämä voi olla ristiriidassa mm. perustuslain 2 § ja 2.momentin kanssa sekä YK:n vammaisyleissopimuksen osallistamisvelvoitteen kanssa (artikla 4.3.)

3. KANSALLISEN ASIAKASMAKSUSÄÄDÄNNÖN JA TOIMEENTULOTUEN YHTEENSOVITTAMINEN

SSOS muistuttaa, että voimassa olevan asiakasmaksu- ja toimeentulolainsäädännön, mukaan asiakasmaksujen ”alentamisen ja perimättä jättämisen on oltava ensisijaista toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997) tarkoitettuun toimeentulotukeen nähden. (30.12.2020/1201)” (Asiakasmaksulaki 11 §, 3. mom). Tätä mahdollisuutta ei ole muistiossa riittävässä määrin huomioitu, vaan pikemminkin sanallisesti mainittu ulosotto ja toimeentuloturvaan turvautuminen todennäköisempinä vaihtoehtoina. Tämä siitäkkin huolimatta, että kansallisessa lainsäädännössä yksiselitteisesti todetaan esimerkiksi asiakasmaksujen alentamisen ja perimättä jättämisen olevan ensisijaista toimeentulotukeen nähden.

4. RATKAISUNA MAKSUKATTO SEKÄ ASIAKASMAKSULAIN 11 § LAAJEMPI KÄYTTÖ, AUTOMAATTISTA PÄÄTÖKSENTEKOA JA TULOREKISTERIÄ HYÖDYNTÄEN

Jotta asiakasmaksujen aiheuttama taloudellinen raskaus ei estä yhdenkään hoitoa tarvitsevan henkilön hakeutumista hoitoon, tulee asiakasmaksulain 11 § kehittää ja ottaa laajempaan käyttöön. Vaikka asiakasmaksulaki mahdollistaa asiakasmaksujen alentamisen tai kokonaan perimättä jättämisen, on tämä pykälänä ja mahdollisuutena erittäin alikäytetty. Tämä johtaa siihen, että perintään päätyy kymmeniä-, jopa satojatuhansia asiakasmaksuja, vaikka jo alusta alkaen voisi tulorekisterin tai verotietojen perusteella tehdä alustavan arvion siitä, onko ihmisellä ylipäättänsä tuloja/varoja suoriutua maksusta.

5. TARVITAAN ASIAKKAAN EDUN MUKAISIA, NOPEITA RATKAISUJA

Suomen Sosiaalioikeudellinen seura toivoo, että myös automaattista päätöksentekoa alettaisiin soveltaa tilanteissa, joissa asia on viiveettä ratkaistavissa asiakkaan eduksi, sillä tämä voi nopeuttaa palveluiden piiriin pääsyä ja oikeuksien toteutumista. Tämänkaltaisen järjestelmän käyttöönottoon tarvitaan tiekartta, jotta asiakasmaksut eivät muodosta estettä palveluiden saamiselle, kuten Orpon hallitusohjelmassa on luvattu.

Kustannustehokasta ja käyttäjälähtöistä mallia voi hakea Virossa, jossa valtio tekee tietojärjestelmähankinnat ja antaa nämä alueiden käyttöön. Järjestelmistä tulee myös käyttäjälähtöisempiä, sillä hankintaprojekteja johtavat lääkärit ja hoitajat. Mikäli Suomessa halutaan edistää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluintergraatiota, tulisi mukana olla myös sosiaalihuollon soveltajia, kuten sosiaalioikeudellisia ja sosiaaliohjaajia.

Erityisen tärkeää olisi asiakasmaksulain 11 § vahvempi ja aktiivisempi soveltaminen. Asiakasmaksulain 11 § mukaan asiakasmaksuja on tietyissä tilanteissa mahdollista alentaa tai jättää kokonaan perimättä. Tällä hetkellä asiakasmaksuja pyritään perimään vähävaraisilta ihmisiltä perintätoimistojen ja muun perinnän kautta. Tämä sitoo resursseja ja johtaa usein tilanteeseen, jossa asiakkaalta ei kuitenkaan voida saada maksusuoritetta sosiaalisen esteen vuoksi; vaihtoehtoisesti maksu rahoitetaan toimentulotuesta, joka on myös julkista soterahaa. Nykyinen järjestelmä siis sitoo henkilöstöresursseja, ahdistaa ihmisiä ja lopulta maksu joko jää saamatta tai se kierrätetään yhdestä julkisen rahan taskusta toiseen, vieläpä samalla sektorilla. Lisäksi perinnästä koituu turhia kuluja, jotka ovat muusta julkisesta toiminnasta pois.

Koska nykyinen käytäntö vaikuttaa hölmöläisten hommalta, ehdotamme asian virtaviivaistamista automaattisella päätöksenteolla. Tulorekisterissä on jo nyt nähtävissä henkilöiden ansiotulot sekä eri etuudet. Näiden pohjalta voisi tietyn tulotason alittavilta henkilöiltä jättää asiakasmaksut perimättä. Raja-arvona voisi olla esimerkiksi takuueläkkeen taso, jota on yleisesti pidetty minimitasona ihmisarvoiseen elämään. Myös HUS on linjannut, että se ei peri asiakasmaksuja ihmisiltä, jotka saavat takuueläkettä tai jotka käräjäoikeus on määrännyt velkajärjestelyyn. (Ks. esim. tässä <https://www.hus.fi/ajankohtaista/husin-hallituksen-kokouksen-paatokset-1142022-hus-valmistautuu-sote-uudistukseen> (HUS:n päätös koskee takuueläkkeitä saavia ja yksilöitä, joilla on käräjäoikeuden velkajärjestelystä päätös)

6. YKSILÖLLISEN ARVIOINNIN MAHDOLLISUUS JA TUKI EDELLEEN TÄRKEÄ

SSOS korostaa kuitenkin, että ihmisille tulisi aina tarjota mahdollisuus myös yksilöllisesti arvioituun päätökseen, sillä asiaan keskeisesti vaikuttavia tietoja voi olla myös tulorekisteritietojen ulkopuolella. Ihmisillä voi olla esimerkiksi hyvin kalliita, elintärkeitä lääkkeitä, jotka eivät kuulu Kelakorvausten piiriin, jolloin he voivat elää köyhyydessä suhteellisen hyvistä tuloista huolimatta. Asiakkaille tulee myös luoda tosiasialliset mahdollisuudet saada tietää eri ratkaisuvaihtoehdoista sekä niiden oikeudellista ja taloudellisista seurauksista.

7. SUOSITUKSET

Suomen Sosiaali oikeudellisen seuran suositukset asiakasmaksujen jatkokäsittelyyn:

- **Hyvinvointialueille ja Helsingin kaupungille tulee säätää informaatiovelvoite kertoa, miten asiakasmaksuihin voi hakea alennusta tai miten ne voidaan jättää kokonaan perimättä asiakasmaksulain 11 § mukaisesti. Tieto tulee antaa sekä jo ennen tiedossa olevia toimenpiteitä että toimenpiteiden jälkeen laskun yhteydessä.**
-
- **Valtioneuvoston tulee tehdä periaatepäätöksen veroisen tiekartan, josta ilmenee miten oikeudellinen normisto ja tarvittavat tietojärjestelmät saatetaan ajan tasalle siten, että ne eivät muodosta estettä asiakasmaksujen alentamisen ja maksukattojen laajemmalla automaattiselle käytölle. Tämä olisi linjassa Orpon hallitusohjelman tuottavuusohjelman kanssa, jonka toimeenpanossa on tarkoitus hyödyntää erityisesti digitalisaation mahdollisuuksia tehostaa julkisen sektorin toimintaa.**
-
- **Kaivattu muutos vapauttaisi mahdollisesti henkilöstöresursseja yksilölliseen sosiaalityöhön, mikä parantaisi hyvinvointia. Myös omaisuudensuoja paransi välillisesti sillä ulosottoviraston resurssit kohdentuisivat muuhun kuin asiakasmaksujen tuloksettomaan karhuamiseen.**
-
- **Hyvinvointialueille ja Helsingin kaupungille tulee säätää velvoite maksujen alentamisesta joko tulorekisteritietojen ja/tai verotustietoihin perustuen.**
-
- **Asiakasmaksujen korotukset tulee jäädyttää, kunnes yllä olevat toimet on toteutettu ja pantu täytäntöön.**
-
- **SSOS muistuttaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon yhteensovittamisessa on havaittu jo ennen soteuudistusta merkittäviä puutteita. Esimerkiksi on esiintynyt tapauksia, jossa leikkauksiin osallistuminen on peruuntunut, koska henkilö ei ole saanut varmuutta siitä, että hänen ruokahuoltonsa ja sen rahoitus toimisi leikkauksen jälkeen. Asian nykytila tulisi selvittää, jotta palveluiden saaminen ei vaarannu taloudellisten esteiden vuoksi.**

Kunnioitavasti

Suomen sosiaalioikeudellinen seura ry - Socialrättsliga sällskapet i Finland rf

Hallitus

Yrjö Mattila Eila Sundman Marjatta Kaurala Tuula Sillanpää
Puheenjohtaja varapuheenjohtaja II varapuheenjohtaja sihteeri

Miia And
rahastonhoitaja

Seuramme yhteyshenkilöt näissä asioissa ovat lausunnon laatineet seuran puheenjohtaja Yrjö Mattila, sähköposti yrjo.mattila@helsinki.fi ja varapuheenjohtaja Eila Sundman, sähköposti eila.sundman@gmail.com